

Отримано: 1 квітня 2023 р.

Прорецензовано: 29 квітня 2023 р.

Прийнято до друку: 1 травня 2023 р.

e-mail: svetarybachok@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8428-6407>

e-mail: oleksandrahor@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1586-8884>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-17(85)-234-237

Рибачок С. М., Дуда О. І. Лінгвокраїнознавча компетенція перекладача. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 17(85). С. 234–237.

УДК: 81.161

Рибачок Світлана Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та ІКТ,
Західноукраїнський національний університет
Дуда Олександра Ігорівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та ІКТ,
Західноукраїнський національний університет

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧА КОМПЕТЕНЦІЯ ПЕРЕКЛАДАЧА

Стаття висвітлює визначення та складові поняття перекладацької компетентності, визначає поняття лінгвокраїнознавчої компетенції як складової перекладацької компетентності та описує її складові.

Узагальнено, що сучасне поняття перекладацької компетентності визначається як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навиків передавати інформацію однієї мови іншою з урахуванням відмінностей між двома мовними системами, комунікативними ситуаціями та культурам. Вияснено, що перекладацька компетентність складається з різних видів компетенцій. Визначено, що сучасне розуміння складових перекладацької компетентності та її компонентів є багатозначним, суперечливим, динамічним та комплексним, та повинно враховувати науково-методичні, інформаційно-комунікаційні та інтелектуально-психологічні аспекти перекладу. Лінгвокраїнознавча компетенція є однією з важливих складових перекладацької компетентності та важливим способом трансляції культурних, національних та духовних цінностей народу, країни, мова якої вивчається. У рамках дослідження лінгвокраїнознавчу компетенцію визначаємо як сукупність соціокультурної інформації з історії, географії, економіки, літератури, суспільного ладу, норм поведінки, традицій, звичаїв та культури країни, що реалізується національно-культурною лексикою мови.

Узагальнено сукупність знань, що формують лінгвокраїнознавчу компетенцію перекладача. Описано основні вміння, які включає лінгвокраїнознавча компетенція, серед яких здатність до виявлення характерних історичних, географічних, національних, культурних особливостей мовних спільнот країни, здатність оперувати іношомовною лексикою з національно-культурною семантикою; здатність аналізувати діалектні та соціальні варіанти мови, описувати мовну ситуацію. Визначено, що вивчення лінгвокраїнознавчої інформації є вирішальною для формування у перекладачів професійних вмінь та розуміння соціальної та культурної значущості їхньої професії у міжкультурній комунікації.

Ключові слова: перекладацька компетентність, лінгвокраїнознавча компетенція, національно-культурна лексика, реалії, соціокультурна інформація.

Svitlana Rybachok,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology,
West Ukrainian National University
Oleksandra Duda,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology,
West Ukrainian National University

LINGUISTIC AND COUNTRY STUDIES COMPETENCE OF THE TRANSLATOR

The article considers the definition and components of the concept of translation competence, describes the concept of linguistic and country studies competence as a component of translation competence and describes its components.

It is summarized that the modern concept of translation competence is defined as a dynamic combination of knowledge and practical skills to transfer information from one language to another, taking into account the differences between the two language systems, communicative situations and cultures. It is stated that translation competence is multifaceted, contradictory, dynamic and complex. It consists of different types of competences due to the translation types. The linguistic and country studies competence is one of the important components of translation competence and is defined as a set of socio-cultural information on the history, geography, economy, literature, norms of behavior, traditions, customs and culture realized by the cultural vocabulary of the language.

The set of knowledge that forms the linguistic and country studies competence of a translator is summarized. The main skills that include linguistic and country studies competence are described, including the ability to identify the characteristic historical, geographical, national, and cultural features of the language communities of the country, the ability to operate cultural vocabulary; the ability to analyze dialectal and social variants of the language and describe the language situation. It is stated that linguistic and country studies information is crucial for the formation of translators' professional skills and understanding of the social and cultural significance of their profession in intercultural communication.

Keywords: translation competence, linguistic and country studies competence, cultural vocabulary, realia, socio-cultural information.

Актуальність теми. В умовах глобальних та національних викликів сьогодення та їхнього впливу на комунікативний простір та суспільні цінності змінюються підходи до суспільних норм, вимог, які включають знання, уміння, навички, способи діяльності та здатність застосовувати набуті знання та вміння у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання складних професійних та життєвих проблем.

Питання академічної підготовки перекладачів привертають увагу дослідників з метою розвитку та формування компетентної полікультурної мовної особистості, яка здатна реагувати на глобальні та професійні виклики, усвідомлювати суспільні цінності, соціальну та культурну значущість своєї професії, здатна до міжкультурної комунікації, задоволення запитів суспільства на ринку перекладацьких послуг. Тому, поняття перекладацької компетентності, що є сукупністю різних видів компетенцій, серед яких лінгвокраїнознавча компетенція, займає важливу роль та потребує додаткового вивчення та глибшого розуміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світове перекладознавство як міждисциплінарна система, виникло на межі, де сходяться лінгвістика, етика, поетика, лінгвокраїнознавство, історія літератури та загальна теорія культури, сформувавшись в окрему комплексну філологічну дисципліну в 20-30-х роках ХХ ст. Відома українська дослідниця перекладу Р. Зорівчак розглядала переклад як «сплав двох культур, двох мовних традицій, двох літературних основ» (Зорівчак, 1989: 41) та привертала велику увагу вивченню способів відтворення найважливіших компонентів культурної традиції та соціокультурних знань, зокрема через національні реалії, які несуть інформацію про історичні події, побут, сфери діяльності народу та його світогляд.

Сучасні теоретики перекладу, визнаючи особливе значення, яке має для перекладу культура, підкреслюють роль перекладу як найважливішого засобу міжкультурної комунікації, формування національно-культурної ідентичності на тлі глобалізації комунікаційного простору (Білецька, 2017).

У зв'язку з цим змінилися й підходи до рівня мовної і культурної компетентності перекладача як представника культури, що забезпечує порозуміння між сторонами міжкультурного діалогу. Відтак, залучення лінгвокраїнознавчого та лінгвокультурного компонентів у викладанні іноземної мови як важливого способу відображення національної культури та формування компетентного фахівця у сфері філології та перекладу є актуальним та потребує додаткової уваги.

Метою статті є проаналізувати основні характеристики та складові поняття перекладацької компетентності, визначити поняття лінгвокраїнознавчої компетенції як складової перекладацької компетентності та описати її компоненти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання визначення перекладацької компетентності ставали об'єктом досліджень вчених Р. Зорівчак, А. Гудманяна, О. Рудіної, І. Горошкіного та ін., однак науковці не прийшли спільної думки та продовжують дискутувати щодо розуміння сутнісних характеристик та складників поняття перекладацької компетентності. Більше того, терміни *компетенція* та *компетентність* часто розглядають як синонімічні у філологічних та перекладознавчих дослідженнях, що, зокрема зумовлено одним словниковим відповідником *competence* в англійській мові.

У результаті аналізу різних визначень поняття перекладацької компетентності іншими фахівцями, у нашому дослідженні перекладацьку компетентність розглядаємо як динамічну сукупність знань, вмінь та навиків передавати інформацію однієї мови іншою з урахуванням відмінностей між двома мовними системами, комунікативними ситуаціями та культурам. Перекладацька компетентність складається з різних видів компетенцій.

Результати наукових розвідок вказують на різні підходи до виокремлення основних складників перекладацької компетентності. Деякі дослідники констатують *мовні, мовленнєві та лінгвокраєзнавчі* компоненти перекладацької компетентності (Malmkjær Kirsten, 2009), інші визначають такі 5 складових перекладацької компетентності як *мовні, текстові, галузеві, культурні та трансферні*, якими перекладач повинен володіти для адекватного процесу перекладу (Zainurrahman, 2010).

Дослідницька група РАСТЕ (Proceso de Adquisición de la Competencia), досліджуючи поняття перекладацької компетентності виокремлює такі об'ємні складові: *комунікативну*, що включає лінгвістичну, дискурсивну та соціолінгвістичну компетенцію; *екстралінгвістичну*, що складається із загальних знань світу та спеціальних знань; *інструментально-професійну*, що складається із знань і навичок, пов'язаних із засобами професії; *психофізіологічну та психологічну*; *стратегічну* (Malmkjær Kirsten, 2009).

Українські дослідники вказують на психолого-педагогічні (Підручна, 2008), методичні (Рудіна, 2017), науково-педагогічні (Коваленко, 2012) та спеціальні фахові (Чередниченко, 2007) та ін. складові перекладацької компетентності. Якщо поняття перекладацької компетентності є достатньо визначеним, то опис компетенцій як складових компонентів перекладацької компетентності характеризується різними підходами, та потребує додаткової уваги. Варто визнати, що сучасне розуміння перекладацької компетентності є багатограним, суперечливим, динамічним та комплексним, та повинно враховувати *науково-методичні, інформаційно-комунікаційні та інтелектуально-психологічні* аспекти професійної діяльності перекладача та видів та методів перекладу.

Аналіз літератури свідчить, що більшість дослідників розглядають лінгвокраїнознавчу компетенцію однією з важливих складових перекладацької компетентності. У рамках нашого дослідження лінгвокраїнознавчу компетенцію визначимо як сукупність знань з історії, географії, економіки, літератури, суспільного ладу, культури країни, мова якої вивчається.

Незважаючи на багатоаспектний характер лінгвокраїнознавчих досліджень, основні теоретичні питання про предмет, зміст і об'єкт лінгвокраєзнавства залишаються відкритими. Дослідники Желуденко та Сабітова А. вказують на дидактичний аспект лінгвокраїнознавства та вважають, що поєднання двох дослідницьких аспектів – лінгвістичного і методичного, та включення цього аналізу в процес навчання, допоможе формувати у студентів комунікативні та соціокультурні вміння, а кінцевою метою засвоєння лінгвокраїнознавчого аспекту є формування у студентів лінгвокраїнознавчої перекладацької компетенції. Більше того, сучасний багатокультурний комунікативний простір ставить перед перекладачем складну та важливу місію – виступати в ролі представника країни, народу та культури та забезпечувати порозуміння між сторонами міжкультурного діалогу. Для цього перекладачу необхідно подолати межі вузькопрофесійної лінгвістики та розвинути систему краєзнавчого, культурологічного мислення, в основі якої лежить лінгвокраїнознавча компетенція (Желуденко, Сабітова, 2017).

Відтак, лінгвокраїнознавча перекладацька компетенція невід’ємно пов’язана із соціокультурною та комунікативною компетенціями та включає формування знань та навичок використання соціокультурної інформації щодо географічних, історичних, національно-культурних особливостей розвитку країни, що сприяє адекватному перекладу в умовах міжкультурної комунікації.

Визначимо суттєві знання, в результаті яких формується лінгвокраїнознавча компетенція у перекладачів.

Мовні та мовленнєві знання включає знання граматики, лексики, синтаксису, фонетики та ін.

Культурологічні та літературознавчі знання включає знання культурних норм, літературних традицій, звичаїв і цінностей, що відображаються мовними одиницями з національно-культурною семантикою, реаліями, афористичними висловами.

Країнознавчі знання: перекладачі повинні бути знайомі з краєзнавчими особливостями країни, де використовуватиметься переклад. Наприклад, відомі помилки політиків, зокрема першої леді США Ненсі Рейган, яка під час візиту до Ірландії віднесла цю країну до Британії, а не Британських островів, спричинили політичний скандал, який привів до заборони вживання назви Британія у Ірландії у будь-яких офіційних документах; розуміння значень схожих реалій *Albion – римська назва Британії, Alba – Шотландія*.

Також, це включає знання варіантів мови, діалектів, місцевих акцентів. Наприклад, перекладачу потрібно враховувати розбіжності фонетичних особливостей шотландської стандартної англійської мови та скотс, оскільки регіональні варіанти у Великобританії виявляють велику культурну значущість, оскільки в країні гостро стоїть проблема національної ідентифікації особистості через мову.

Лінгвокраїнознавчі аспекти фахової термінології відповідної галузі знань. Наприклад, прихована культурна сема у англійському юридичному термінологічному словосполученні *to go to the Bar* має значення *стати адвокатом*, а не «звернутися до адвоката», *the bar and the bench – адвокатура й суд*.

Жанрово-стильові особливості мови країни, регіону. Це включає розуміння нюансів мови та цільової аудиторії. Наприклад, розуміти особливості англійського, шотландського чи ірландського гумору.

Професійна етика: перекладачі повинні дотримуватися особливостей етичних і професійних нормативних вимог стандартів країни, регіону, та цільової країни, місцевим законам і нормам, щоб переконатися, що перекладений текст є ефективним для цільової аудиторії.

Загалом, лінгвокраєзнавчі аспекти в перекладацькій компетентності охоплюють поєднання лінгвістичних знань, краєзнавчими знаннями щодо фахових галузей, а також етичних та нормативних аспектів професійної поведінки.

Опишемо основні вміння, які включає лінгвокраїнознавча компетенція:

- здатність до виявлення характерних історичних, географічних, національних, культурних особливостей мовних спільнот країни, мова якої вивчається; здатність оперувати іншомовною лексикою з національно-культурною семантикою; здатність використовувати в професійній діяльності знання з історії іноземної мови; аналізувати її діалектні та соціальні варіанти, описувати мовну ситуацію; здатність до аналізу та інтерпретації мовних, літературних, історичних, фольклорних фактів, інтерпретації та перекладу тексту (залежно від обраної спеціалізації); здатність виявляти розуміння галузевого предмета, структури і ролі сфери людської діяльності у формуванні сучасної наукової картини світу для здійснення фахового перекладу у цій галузі.

Лінгвокраїнознавча інформація формує мовну картину світу, та визначає слово як культурно-історичний феномен, який включає в себе різні асоціації, передусім ті, що ґрунтуються на національній культурі і є властивими для носіїв цієї культури та мови (Желуденко М. О., Сабітова А. П., 2017). Такі мовні одиниці мають національно-культурну значущість і формують певну концептуальну картину світу представників певної лінгвокультурної традиції. Узагальнено такі типи лексики з національно-культурною семантикою.

- Безеквівалентна національно-культурна лексика, яка виражає специфічний досвід народу (імена власні, культурно-історичні-географічні реалії – предмети, явища факти культури, географії, пов’язані з державним устроєм певної країни, її природними особливостями, історією та культурою, та. ін.);

- Національно-культурна лексика, яка виражає назви предметів і явищ, які є подібними у культурах, що зіставляються, але мають національні, культурні особливості функціонування;

- Національно-культурна лексика афористичного змісту (прислів’я, приказки, крилаті вислови, цитати);

Національно-культурний лексичний фон набуває великого значення під час міжкультурного спілкування, тому лінгвокраїнознавчі знання та вміння забезпечують розв’язання філологічних, перекладознавчих проблем, а також фахових, політичних та інших питань міжкультурного спілкування.

Для прикладу розглянемо історичний виступ президента України В. Зеленського у Парламенті Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії (Volodymyr Zelenskyu, 2022). У тексті виступу було вжито:

- імена власні та культурно-історичні-географічні реалії, що позначають предмети, явища історії, культури, географії та ін.);

All the people of England and Scotland, of Wales and Northern Ireland! Royal Highnesses William and Catherine; His Majesty the King; the Prince of Wales; Buckingham Palace; Westminster; Downing Street; The Churchill’s armchair; "Challengers"; five o'clock;

- мовні засоби, які виражають назви предметів і явищ, які в цілому співпадають у культурах, що зіставляються, але мають національні особливості функціонування; *the Royal Navy; delicious English tea;*

- крилаті вислови національно-культурного змісту:

Strong British character; And thus you didn't compromise the spirit of these great Islands; In Britain, the King is an air force pilot; Great Britain!

God bless Great Britain and long live the King! Слава Україні!

Спостереження показують, що залучення національно-культурної лексики для розв’язання складних цивілізаційних проблем у міжкультурній комунікації сьогодення вимагають від перекладача лінгвокраєзнавчої компетенції, яка визначає його здатність успішно здійснювати професійну діяльність.

Висновок. Компетентність перекладу визначається вмінням точно й ефективно передавати культурні коди мови однієї країни на мову іншої. Це вимагає не лише комунікативної компетенції, але й глибокого розуміння лінгвокраєзнавчого контексту, культурних та соціальних норм, та покликано сприяти міжкультурному спілкуванню, взаєморозумінню та співпраці через мовні та культурні кордони глобального комунікативного простору та цивілізаційних викликів.

Література:

1. Білецька О. Лінгвокультурологічна зумовленість перекладу в контексті міжкультурної комунікації. URL: <http://culture-art-knukim.pp.ua/article/view/155687>.
2. Бриска О. Роль перекладу у формуванні національної ідентичності на тлі глобалізації комунікаційного простору. URL: <https://www.academia.edu/44873206/%>.
3. Зорівчак Р. Реалія та переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів. Вид-во при Львів. Ун-ті, 1989. 216 с.
4. Желуденко М. О., Сабітова А. П. Лінгвокраїнознавство як відображення мовної картини світу. *Науковий вісник ХДУ Серія Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2017. № 3.
5. Коваленко Л. Формування лінгвокраїнознавчої компетенції студентів. *Іноземна філологія*. 2012. № 45. С. 53–55.
6. Підручна З. Психолого-педагогічні чинники формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки. *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника: (серія: педагогіка)*. 2008. Вип. XXVI. С. 122–127.
7. Рудіна М. Перекладацька компетентність: науково-теоретичний та методичний аспекти її формування у студентів-філологів як майбутніх фахівців. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2017. № 36. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/alexi,+12.pdf>
8. Чередниченко О. Складові професійної компетенції письменного та усного перекладача / *Вісник Київського національного університету іме – ні Тараса Шевченка. Іноземна філологія*, 2007. № 41. С. 25–27.
9. Combat aircrafts – for Ukraine, wings – for freedom – address by President Volodymyr Zelenskyy to both Houses of Parliament of the United Kingdom. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/bojovi-litaki-dlya-ukrayini-krila-dlya-svobodi-vistup-prezid-80857>.
10. Malmkjar Kirsten What is translation competence. URL: <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-linguistique-appliquee-2009-1-page-121.htm>
11. Zainurrahman. (2010). Five Translation Competencies. *Zainurrahman's Personal Journal*. Available online at: <https://zainurrahmans.wordpress.com/2010/06/06/five-translationcompetencies/>

References:

1. Biletska O. Lihvokulturolohichna zumovlenist perekladu v konteksti mizhkulturnoi komunikatsii [Linguistic and cultural conditioning of translation in the context of intercultural communication]. URL: <http://culture-art-knukim.pp.ua/article/view/155687>.
2. Bryska O. Rol perekladu u formuvanni natsionalnoi identychnosti na tli hlobalizatsii komunikatsiinoho prostoru [The role of translation in the formation of national identity in the globalization of the communication space] URL: <https://www.academia.edu/44873206/%>
3. Zorivchak R. Realiia ta pereklad [Realia and translation]. Lviv: Vyd-vo pry Lviv. Un-ti, 1989.
4. Zheludenko M. O., Sabitova A. P. Lihvokrainoznavstvo yak vidobrazhennia movnoi kartyny svitu. [Linguistic and country studies as a reflection of the linguistic picture of the world]. *Naukovyi visnyk KhDU Seriiia Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiia*. 2017. № 3.
5. Kovalenko L. Formuvannia lihvkrainoznachchoi kompetentsii studentiv. [Formation of linguistic and country competence] *Inozemna filolohiia*. 2012. № 45.
6. Pidruchna Z. Psykholoho-pedahohichni chynnyky formuvannia profesiinoi komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh perekladachiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Psychological and pedagogical factors of formation of professional communicative competence of future translators in the process of professional training]. *Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu im. V. Stefanyka: (seriia: pedahohika)*. 2008. Vyp. KhKhVI. S. 122–127.
7. Rudina M. Perekladatska kompetentnist: naukovo-teoretychni ta metodychni aspekty yii formuvannia u studentiv-filolohiv yak maibutnikh fakhivtsiv [Translation competence: scientific, theoretical and methodological aspects of its formation students in philology] *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshcheykh navchalnykh zakladakh*. Kyiv, 2017. № 36. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/alexi,+12.pdf>.
8. Cherednychenko O. Skladovi profesiinoi kom petentsii pysmovoho ta usnoho perekladacha. [Components of the professional competence of a written and oral translator]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Inozemna filolohiia*, 2007. № 41.
9. Combat aircrafts – for Ukraine, wings – for freedom – address by President Volodymyr Zelenskyy to both Houses of Parliament of the United Kingdom. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/bojovi-litaki-dlya-ukrayini-krila-dlya-svobodi-vistup-prezid-80857>.
10. Malmkjar Kirsten What is translation competence. URL: <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-linguistique-appliquee-2009-1-page-121.htm>
11. Zainurrahman. (2010). Five Translation Competencies. *Zainurrahman's Personal Journal*. Available online at: <https://zainurrahmans.wordpress.com/2010/06/06/five-translationcompetencies/>